

УДК 81'242:81'373:[821.163.4(497.6).09-93
821.09-93:[811.163.4'373.43(497.6):929-051"1960/1980"
821.09-93:[811.163.4'373.43(497.6):929-051"1990/2010"

*Elma Durmišević**

(Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet)

*Amela Šehović***

(Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet)

RAZGOVORNA LEKSIKA GENERACIJE X U IZABRANIM DJELIMA BOSANSKOHERCEGOVAČKE KNJIŽEVNOSTI ZA MLADE

Новоречје, 2023, бр. 9.

Predmet rada je analiza razgovorne leksike u izabranim djelima bosanskohercegovačke književnosti za mlade. Cilj je rada pokazati kako razgovornu leksiku generacije X, ekscerpiranu iz izabranih djela bosanskohercegovačke književnosti za mlade, odlikuje upotreba neologizama, žargonizama, kolokvijalizama te univerba, koji su uvjetovani specifičnim društvenim okolnostima. U radu su pokazane osobenosti razgovorne leksike generacije X i Z, te utvrđen vijek trajanja i održivost izdvojenih markiranih leksema koje smatramo generacijskim markerima. Rezultati pokazuju kako se jezički izraz mladih dviju generacija razlikuje – što se donekle i podrazumijeva, jer su se i društvene okolnosti promijenile.

Ključne riječi: bosanski jezik, razgovorna leksika, bosanskohercegovačka književnost za mlade, jezik mladih, generacija X, generacija Z, generacijski marker.

Uvod

Granica između funkcionalnih stilova najčešće nije jasna i precizna. Govornici (ne)svjesno elemente jednog funkcionalnog stila upotrebljavaju u drugom, a te jezičke elemente prepoznamo kao markirane. Upravo književnoumjetnički stil u odnosu na druge funkcionalne stilove odlikuje preregistracija, pod kojom se podrazumijeva “mogućnost preuzimanja bilo kojeg registra u

* elma.durmisevic@ff.unsa.ba, ORCID 0000-0002-7756-3448.

** amela.ami.sehovic@gmail.com, ORCID 0000-0003-4667-7052

književnoumjetničkom tekstu” (Katnić-Bakaršić 2001: 107). Tako je i u izabranim djelima bosanskohercegovačke književnosti za mlade prisutna preregistracija, koja se prepoznaje po razgovornoj leksici, a ona ima nekoliko funkcija: ekspresivnu, estetsku, identitetsku te ludičku – u specifičnim kontekstima u kojima je tinejdžerski likovi upotrebljavaju ona postaje generacijski marker. Terminom *generacijski marker* obilježavamo sve one identifikacijske elemente koji su specifikum jezičkog izraza određenog naraštaja, u našem slučaju naraštaja mladih.

Ovaj rad analizira urbani jezički izraz mladih, preciznije tinejdžera, koji su devedesetih godina dvadesetog vijeka, odnosno početkom dvadeset prvog vijeka, imali između trinaest i devetnaest godina. Da je taj jezički izraz poseban, potvrđuje i A. Skelin Horvat (2017) u knjizi *O jeziku i identitetima hrvatskih adolescenata*, gdje utvrđuje da se kultura tinejdžera oslikava u verbalnim elementima, odnosno slengu. Dalje, ona u najnovijem istraživanju o jezičkom repertoaru mladih (2023) zaključuje da oni koriste vrlo bogat i raznolik jezički repertoar i jezičke elemente kako bi iskazali svoje različite identitete, ali i ostvarili različite ciljeve. Na taj način, oni veoma uspješno i manipuliraju jezikom¹ kako bi što uspješnije ostvarili svoje govorne uloge u različitim govornim događajima. O generacijskom utjecaju na razgovorni bosanski jezik, posebno se osvrćući na leksiku, pisale su N. Ibrišimović i A. Kahrman-Krhan (2019). Njihova je analiza pokazala kako jezik starije i mlađe generacije oslikava različit doživljaj stvarnosti, upravo zbog različitih vanlingvističkih faktora koje svaka generacija doživljava na svoj način.

Analizirajući jezik tinejdžera u izabranim romanima, svjesne smo da se ne radi o prirodnom jeziku (v. Šehović 2012: 13, 15), ali nas popularnost odabranoga korpusa kod čitatelja uvjerava da je razgovorni jezik upotrijebljen u književnom djelu vjeran prirodnoj konverzaciji. Kao korpus istraživanja odabrale smo pet djela bosanskohercegovačke spisateljice Nure Bazdulj-Hubijar: *Ruža 1–2* (R 1–2), *Više ne čekam Tahira – Ruža 3* (R 3), *Šta te muči Tamaguči* (ŠTMT), *Tamaguči s drogom muku muči* (TDMM) i *Čudno zvuči Tamaguči* (ČZT) te *Lijeve priče* (LP) Alije Isakovića. Roman *Ruža 1–2* i *Više ne čekam Tahira – Ruža 3* dijelovi su jednog romana, no mogu se čitati i zasebno. Roman prati tinejdžerski život djevojčice Minje, koja početkom devedesetih godina dvadesetog vijeka završava osnovnu školu, a radnja traje do njenog trećeg razreda gimnazije. Navedeni romani o *Tamagučiju* prate, pak, tinejdžerku Hanu, koja krajem devedesetih godina dvadesetog vijeka prolazi kroz različite porodične, prijateljske, gimnazijske i ljubavne izazove. Zbirka priča *Lijeve priče* “namijenjena (je) svoj djeci, a i odraslima” (Džibrić 2014: 5), a njeni su likovi

¹ Poslušati o ovoj temi više na [<https://www.youtube.com/watch?v=XBItrqhbXm>] pristupljeno 4. 11. 2023.

mlađi osnovnoškolci s početka devedesetih godina dvadesetog vijeka. Ova djela ubrajamo u književnost za mlade, iako je pozicija te književnosti u kontekstu književnosti kao umjetnosti često bila propitivana.

Dječija književnost i književnost za mlade

Termin književnost za mlade (*young adult literature*) u nauci o književnosti dugo je bio osporavan, jer se tom žanru oduzimala bilo kakva umjetnička vrijednost². Međutim, svjetska književna industrija uspjela je u posljednjih deset do petnaest godina dokazati da se radi o žanru koji i ne mora isključivo biti namijenjen određenoj dobnoj skupini, niti se baviti tzv. plitkim, naivnim i trivijalnim temama³. Pitanje pozicije i statusa dječije književnosti, odnosno književnosti za djecu i mlade, u nauci o književnosti, predmet je analiza književnih historičara i kritičara (v. Crnković 1986; Kajan 2008; Vrcić-Mataija 2018⁴).⁵

E. Murtić (2021), koristeći termin *sveneracijska književnost*, nudi jednu drugačiju klasifikaciju u kojoj se pitanje granice između književnosti za djecu i književnosti za mlade, odnosno između književnosti za mlade i književnosti “za odrasle” pomjera ili, čak, lakše briše. Autorica svoju tvrdnju zasniva na poetičkim odlikama književnosti za djecu, odnosno književnosti za mlade, a to su: jednostavnost stila i jezika, humor, igra kao motiv i poetički postupak, teme iz svijeta djeteta i djetinjstva (Ibid.: 77), koje su bliske i odraslim čitateljima, te tako termin *sveneracijska književnost* “briše generacijske podjele u klasificiranju ovakvih tekstova” (Ibid.: 78). Mi smo u svom radu odabrale termin *književnost za mlade* kako bismo zadržale leksičku povezanost s *jezikom mladih* generacije X.

O terminu generacija

Terminu *generacija* može se pristupiti iz ugla sociologije, psihologije, antropologije, pa bismo *generaciju* najopćenitije mogli definirati kao skupinu ljudi rođenih u istom periodu, koji dijele zajednička politička, ekonomska, tehnološka i kulturna iskustva, a sve to oblikuje njihove vrijednosti, stavove, ponašanja, pa i jezik. Termin *generacijska teorija* uvode W. Strauss i N. Howe (1991),

² Vidjeti o tome više u Pejić 2020. [<https://dunjaluca.wordpress.com/2020/02/02/knjizevnost-za-mlade-i-zasto-nije-manje-vrijedna-od-knjizevnosti-za-stare/>] pristupljeno 10. 10. 2023.

³ Vidjeti nešto više o *young adult* knjigama koje bi mogle biti klasici u Fabio Bene 2020. [<https://www.journal.hr/kultura/knjige/young-adult-knjige/>] pristupljeno 8. 10. 2023.

⁴ S. Vrcić-Mataija (2018) koristi termin *adolescentski roman* namijenjen čitateljima nakon 12. ili 13. godine, slijedeći termin *adolescentska književnost* M. Hamersak i D. Zime (2015).

⁵ Općenito o tendencijama razvoja književnosti za djecu u kontekstu savremenih potreba djece i mladih vidjeti u Bajramović (2018).

istražujući kako različite generacije oblikuju historiju (u ovom slučaju Sjedinjenih Američkih Država), te govore o četiri ciklusa arhetipskih generacija. Danas na svijetu živi deset različitih generacija, koje se ponekad preklapaju (Mihaljević 2019)⁶. U kontekstu našeg istraživanja, spomenut ćemo generaciju *Baby Boomer*, generaciju X, generaciju Y te generaciju Z, a svaka generacija traje otprilike dvadesetak godina.

Generacija *Baby Boomer* rođena je između 1946. i 1963. godine, i to je generacija kojoj pripadaju roditelji tinejdžerskih likova čiji specifičan jezički izraz analiziramo. Generacija X rođena je između 1964. i 1980. Ovoj generaciji pripadaju tinejdžerski likovi iz izabranih djela bosanskohercegovačke književnosti za mlade, a ona se može donekle preklapati i sa generacijom Y (milenijalci), rođenom između 1981. i 1996. godine, takozvanom internetskom generacijom. Generacija Z, rođena između 1997. i 2012. godine, posebno nam je zanimljiva, jer ćemo, vodeći računa o održivosti i vijeku trajanja specifične razgovorne leksike generacije X, upoređivati jezičko stanje generacije Z – generacije društvenih mreža, emotikona, mimova, gifova.

U kontekstu našeg rada, dakle, istražujemo specifičnu razgovornu leksiku kao generacijski marker generacije X, prateći da li je ta leksika isto tako i leksika generacije Z.

Razgovorna leksika kao generacijski marker

Razgovornu leksiku u ovom radu posmatrat ćemo u kontekstu onih leksema koje se u socijalnoj stratifikaciji tinejdžera i tinejdžerki generacije X razlikuju od jezičkog izraza generacije Z. Njihove potvrde tražile smo u knjizi *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik* (GGS), čiji je treći dio posvećen leksici a baziran na anketi provedenoj krajem devedesetih godina među studentima i studenticama pripadnicima generacije X. Za jezički izraz naredne generacije koristile smo *Rječnik sarajevskog žargona* (RSŽ), objavljen 2012. godine, dok smo jezički izraz današnjih tinejdžera i tinejdžerki, generacije Z, pratile kroz Viber grupe učenika osmog i devetog razreda sarajevske osnovne škole, dobi između 13 i 15 godina, ali i kroz svakodnevne spontane susrete i razgovore s generacijom Z. U radu će ovi primjeri biti označeni kao VG kako bismo zaštitile identitet maloljetnih učenika.

Analizirajući korpus, izdvojile smo neologizme, žargonizme, kolokvijalizme i univerbe koje smatramo generacijskim markerima. U radu smo se odlučile da ih podijelimo prema tematskim poljima: porodica i porodični/rodbinski odnosi, škola, emocije, glupost i primitivizam, prevara i šala, novac, fizički izgled i moda, društveni status, tehnologija i ostalo.

⁶ Vidjeti više o tome u Mihaljević 2019. [<https://www.mirovina.hr/novosti/na-svijetu-trenutacno-zivi-ovih-10-generacija-kojoj-vi-pripadate/>] pristupljeno 27. 10. 2023.

Tematsko polje *porodica i porodični/rodbinski odnosi*

Ovo tematsko polje čine nazivi za srodnike, koji “više znače odnose nego što imaju referencijalna značenja” (Brown, Gilman 1989: 162). Naravno, riječ je o nestandardnim nazivima za srodnike poput imenica *ćale, matori, stari, stara, starci, sele, buraz, bakutaner, bakutanerica*. Kada se ove lekseme upotrebljavaju u obraćanju nesrodnima, a u korpusu ima dosta i takvih primjera, riječ je o njihovoj markiranoj upotrebi (v. Šehović 2012: 65).

Žargonizmi *stari* i *stara* dobar su primjer raslojavanja jezika po starosnoj osnovi (Šehović 2012: 69): “Ali saznao joj *stari*...” (R 1–2: 63); “Ej, sele, sele, šta misliš da čuje ovo ‘*stara*’⁷!” (R 1–2: 23). Ove lekseme, kao i leksema *starc* i u značenju ‘roditelji’: “Rekli su mi *starc*.” (R 1–2: 125), i danas su prisutne u razgovornom jeziku, a potvrđene su i u RSŽ, međutim, one nisu obilježje govora generacije Z, koja roditelje oslovljava leksemama *tata, babo* i *mama*, nemarkiranim u savremenom bosanskom jeziku.

Drugi nazivi za oca – *ćale* i *matori*: “*Ćale* joj poštar.” (ŠTMT: 22); “A onda, neka nam *matori*... otvori neki kafić.” (R 1–2: 56) – nisu zastupljeni u savremenom žargonu (RSŽ) niti u korpusu koji se tiče jezičkog izraza generacije Z tako da ih možemo smatrati markerima generacije X.

Leksema *buraz* (uz *burazer*) u značenju ‘brat’ i danas je veoma raširena u savremenom supstandardu: “Ako te mama ili *buraz* skuže, gotova sam.” (ŠTMT: 15). No, iako je ova leksema u svim primjerima iz korpusa uvijek upotrijebljena u navedenom značenju, naša uporedna analiza pokazuje da se ovaj žargonizam kod današnje generacije tinejdžera, generacije Z, puno slabije koristi u ovom značenju, već isključivo u značenju ‘drug’, odnosno kao ‘izraz koji se koristi za direktno obraćanje (nekome) u neformalnom razgovoru, što se navodi i u RSŽ. U takvom značenju, samo za neformalno obraćanje osobama ženskog spola, koristi se leksema *sele*: “Ja ti, *sele* moja, izgledam grub i snažan, lafčina...” (R 1–2: 61).

Lekseme *bakutaner* i *bakutanerica*, sa nestandardnim sufiksom *-utaner(ica)*, imaju značenje srodnice: “*Bakutaner* ih ima zaštekanih negdje pod madracem.” i starije žene; starice: “Pomalo nevjerovatno, pomalo smiješno – ali ta *bakutanerica* izgužvanog lica, sa uskim prorezima umjesto očiju, trenutno je bila najzdravija u sobi.” (R 1–2: 9), koje je potvrđeno i u RSŽ. U govoru generacije Z nema potvrda za ove lekseme.

⁷ U primjeru “Nego, *stara* moja, kako si mi ti?” (R1–2: 22) *stara* se upotrebljava kao vokativna eksklamacija (više o vokativnim eksklamacijama kao poštapalicama te pragmemima vidjeti u Durmišević-Cernica 2017: 211–222).

Tematsko polje *škola*

Ovo tematsko polje primarno čine nazivi predmeta i ocjena. Neki nazivi predmeta kao *fiskultura* svjedoče o društvenim promjenama nastalim u proteklom periodu – danas je to Sport, a ne Fizičko vaspitanje / Fizička kultura: “Od mojih zaključnih ocjena devet su bile petice i iz *fiskulture* dvojka.” (R 1–2: 165). Većina naziva ocjena ustaljena je i danas: *kečina* (GGs: 222, RSŽ): “...iz pismenog će mi sigurno zviznuti *kečinu*.” (ŠTMT: 25); *petak* (RSŽ): “Toga dana su mi zaključili sve same *petake*.” (ŠTMT: 118); dok je *dvojčuljak* ekspresivno: “...iz biologije jedva izvukla bijedni *dvojčuljak*...” (ŠTMT: 21), u odnosu na danas rasprostranjenije *dvičak* (RSŽ). Skraćeni nazivi za gimnaziju i profesora – *giza* i *profa* – te leksema *superaš* označavaju školsku zgradu i osobe koje učestvuju u procesu obrazovanja: “Vukući nogu za nogom išla sam prema *gizi*.” (R 1–2: 117); “Imala je za tu moju ljubav zasluga i *profa*.” (R 1–2: 101); “Slušaj, mala, on je genijalac! *Superaš!*” (R 1–2: 49).

No, iako je glagolskih leksema manje, i one čine ravnopravan i frekventan segment ovog tematskog polja: *bubačiti* i *štrebačiti*, obje u značenju ‘učiti napamet, mehanički učiti’: “Kako da istjeram bar dok *bubačim*?” (ŠTMT: 38); “Knjigu još nisam pipnula, a moram *štrebačiti* ko kreten.” (ŠTMT: 75). Lekseme *bubati* i *štrebati* (GGs: 207, 250, RSŽ) prisutne su i danas, a pripadnici generacije Z, od svih navedenih leksema, koriste lekseme (*na*)*štrebati*: “*Naštrebajte* biologiju.” (VG).

Tematsko polje *emocije*

U okviru ovog tematskog polja obuhvaćene su lekseme kojima se izriču i negativne i pozitivne emocije. Negativne emocije izriču se univerbom *crnjak* (GGs: 208, RSŽ) i leksemom *fjaka*, koje označavaju loše raspoloženje i bezvoljnost, ali i frazemama *zavaliti (koga) crnjak* i *sastaviti (koga) crnjak* u značenju ‘postati neraspoložen, depresivan’: “*Neće me* valjda *zavaliti crnjak* ko Emila i Ingu.” (ŠTMT: 67); “U školi me *sastavio novi crnjak*...” (ŠTMT: 100), koje nisu zabilježene u GGs i RSŽ, ali zato jesu *baciti se u crnjak* i *pasti u crnjak* (RSŽ). Glagolska leksema *isfuravati* (koga) u značenju ‘nervirati’ (GGs: 220) i *isfur* u općem značenju neke negativne situacije (GGs: 220): “Dovoljno sam *isfurana*, on me još treba dodatno *isfuravati*.” (ŠTMT: 16) i “Dok sam prala ruke, osjetih da sam se umorila. Ja jedan dan, a mama osamnaest godina! *Koji isfur*.” (R 1–2: 169) u RSŽ imaju druga značenja, tako da se mogu smatrati markerom generacije X. Leksema *šiziti* ima značenje ‘jako se ljutiti, nervirati’ (GGs: 248, RSŽ): “Burazu je bilo lahko, u školi to nije mogao znati, ja *sam* pak *šizila*.” (ŠTMT: 103).

Sa druge strane, značenje ‘biti pretjerano dobro raspoložen, u mjeri da to graniči s neuravnoteženošću’ (GGs: 236, RSŽ – s česticom *se*) izriče se više-značnim glagolskim leksemama *otkačiti*: “Stari *otkačili*.” (ŠTMT: 108) i *šiziti* (RSŽ): “...a mi *šizimo* od radosti.” (R 1–2: 50), dok se značenje ‘koji nije sasvim pri zdravoj pameti’ izriče pridjevskom leksemom *ćaknut*: “Jesam li ja *ćaknuta*, ili je svijet postao *ćaknut*?” (R 3: 72).

Emocije ljubavi primarno se izriču glagolskim leksemama: *zacopati se* (RSŽ), *zaćoriti se* (RSŽ), *zatreskati se* (GGs: 258, RSŽ), u značenju ‘zaljubiti se’: “...jer *se* stari bio ono baš oprave *zacopo* u neku mladu profu...” (TDMM: 6); “Možda zato što *su se* sve moje drugarice *zaćorile* u njega, pa eto, njima iz inata.” (R 1–2: 13); “...i ti *bi se* *zatreskao*.” (ŠTMT: 11); *furati* (GGs: 215), u značenju ‘biti u ljubavnoj vezi’: “...je li *se* on promijenio zato što više ne *furate*?” (TDMM: 88); *zbariti* u značenju ‘zavesti, osvojiti (u ljubavnim odnosima)’ (GGs: 258, RSŽ): “I *zbario* ja nju.” (R 1–2: 63); *šiziti* u značenju ‘ludjeti od ljubavi’ (GGs: 248): “I ja sam tebi rekla kako sasvim sigurno dosta cura *šizi* za tobom.” (R 1–2: 147), koja nije zabilježena u ovom značenju u RSŽ te je marker generacije X.

Leksemom *otkačiti* (GGs: 236, RSŽ) i frazemom *dati nogu (kome)* izriče se značenje ‘ostaviti mladića/djevojku (u ljubavnoj vezi)’ (GGs: 285, RSŽ): “Šta je sad? *Otkočila si* i Zoku a šutiš?” (R 1–2: 148); “Sele, mila moja, toliko se radujem što *si dala nogu* onom klipanu.” (R 1–2: 73).

Ni za jednu od navedenih leksema i frazema nismo našli potvrde u jezičkom izrazu generacije Z.

Još jedna važna emocija je prijateljstvo, a iskazuju je lekseme *frend* (GGs: 215, RSŽ) i *jaranica* (RSŽ) u značenju ‘prijatelj, prijateljica’: “Tada sam poželio biti tvoj *frend*.” (ŠTMT: 10); “...kako ću podnijeti da ga vidim s onom kretenkom koja se do jučer pretvarala da mi je glavna *jaranica*.” (ŠTMT: 18). Ove lekseme s pravom možemo označiti markerima generacije X, jer je leksema *bestis* (engl. *the best friend*) dominantna leksema koju koristi generacija Z u svom govoru: “Tvoja *bestis* danas nije bila u školi.” (VG), kao i akronim *BFF*, koji prevladava u pisanoj konverzaciji: “Nije ona moja *BFF*.” (VG). Također, leksema *brat*, kao i ranije spomenuta leksema *buraz*, imaju značenje ‘drug, blizak prijatelj’: “Šta *brat* priča?” (VG).

Tematsko polje *glupost i primitivizam*

Mladi ljudi su dio populacije koji se još bori za svoje mjesto u svijetu i društvu, što se odražava i u njihovoj želji za samoafirmacijom, zbog koje nerijetko pribjegavaju negativnim kvalifikacijama tuđeg ponašanja i pameti. U tom smislu, ovo je tematsko polje veoma bogato, a najfrekventnije su lekseme kojima se izriče glupa izjava, odnosno, glupost: *provala* (GGs: 241, RSŽ): “Oni bistroumni đaci prasnuše u smijeh zbog moje *provale*...” (LP: 33) – generacija Z

češće koristi leksemu *cringe*, preuzetu iz engleskog jezika: “To je *krindž*.” (VG); te nečija glupost kao svojstvo pejorativno imenovanih osoba: *degen* (RSŽ), *glupko* (GGS: 216), *glupka*, *krelac* (RSŽ), *krele* (GGS: 224, RSŽ), *kreten* (RSŽ), *kretenka*, *tuka* (GGS: 253): “Dobro, dobro, ispala sam *degen* ko i obično.” (ŠTMT: 94); “Baš sam *glupko*.” (ŠTMT: 9); “Tako i treba toj maloju uobraženoj *tuki*, toj *glupki* koja se ufurala da je glavna.” (ŠTMT: 6); “A dobro znaš kakav je matori *krelac*.” (ŠTMT: 76); “Ja sam obični *krele*.” (R 1–2: 167); “Jesam mahnita, ali potpuni *kreten* ipak nisam.” (R 3: 139); “...a bojala sam se kako ću podnijeti da ga vidim s onom *kretenkom*...” (ŠTMT: 18).

Prethodno opisane lekseme s pravom smatramo specifičnom leksikom generacije X jer se u ovom obliku ne pojavljuju u govoru generacije Z. Da bi nekoga negativno klasificirala, generacija Z koristi izraze *kretos*, *kretosić*, *retard* i *retos*: “Jednu odigro *kretosu*.” (VG); “Meet fizika, *kretosići*.” (VG); “Radi engleski, *retosu*.” (VG); “Gleda te 7 *retarda* što se nisi rifti majmune.” (VG). Ono što primjećujemo jeste upotreba žargonskog sufiksa *-os* u tvorbi markiranih pejorativnih leksema *kretos* i *retos*, te upotreba deminutivnog sufiksa *-ić* u leksemi *kretosić*, a upravo je povećana upotreba deminutivnih sufiksa na sve vrste imenica još jedno istaknutno obilježje govora mlađih generacija (v. Šehović 2015).

‘Izreći glupost/govoriti glupost’ izriče se glagolskom leksemom *bubnuti* (GGS: 207, RSŽ): “Jesam li nešto *bubnula*?” (ŠTMT: 57), a ‘govoriti besmislice, gluposti’ leksemom *provaljivati* (RSŽ): “‘Tatura, *provaljuješ*’, reče stariji.” (LP: 20). Pripadnici generacije Z neugodne i besmislene situacije opisuju leksemama *krindžati se* i *blamirati se*, od kojih je druga zabilježena i u ranijim izvorima (GGS: 206): “Oj, jesi se *krindžala*.” (VG); “*Ne blamiraj se*.” (VG).

Također, nekoliko leksema ukazuje na čiji primitivizam kao svojstvo: *seljoberka*, *papak* (GGS: 236, RSŽ), *papan* (RSŽ): “Nekako mi ne liči na *seljoberku*.” (R 3: 32); “Nisam *papak*.” (R 1–2: 110); “Bez mog Tamagučija bila bih običan *papan*.” (TDMM: 7). U jezičkom izrazu generacije Z u ovom značenju dominira leksema *seljak*: “Ko *seljaci* danas pred nastavnicom.” (VG).

Na temelju gore rečenog, potvrđuje se da je ovo tematsko polje bogato leksemama i u govoru pripadnika generacije Z, iako s drugim leksemama u istom značenju.

Tematsko polje *prevara* i *šala*

Kako među mladima prestiž uživaju oni koji se znaju našaliti s drugima, pa ih čak i prevariti, ovo je tematsko polje također bogato leksemama.

Tako su u okviru tematskog polja *prevare* zabilježena dva blisko značajna glagola: glagol *folirati* u značenju ‘varati, obmanjivati; lagati’ (GGS: 215 – 2. zn., RSŽ): “Ma koga ti *foliraš*.” (R 1–2: 149) i *izlevatiti* (RSŽ) u značenju ‘izigrati, prevariti, nadmudriti’: “Nije fol da ih sad *izlevatim*.” (R 1–2: 189). Gene-

racija Z u svom jezičkom registru u ovim značenjima koristi lekseme *prankovati* i *chitati*: “Tebe je lako *prankovati*.” (VG); “al vidiš da je crn tako da mislim da je *chitala*.” (VG). Ovaj drugi izraz, izveden iz engleskog *cheat*, što znači ‘varati’, u pisanoj konverzaciji pojavljuje se u različitim varijantama: *čiiit*, *chiit* i *ciit*. Nerijetko pripadnici generacije Z koriste i *skemovati* (engl. *scam*), što znači ‘prevariti’: “Htio si me *skemovat*.” (VG).

Tematsko polje *šale* obuhvata sljedeće lekseme: *odvaliti* u značenju ‘početi se smijati’ (RSŽ – s česticom *se*): “Na pitanje o Sunčevom sistemu dala sam odgovor na koji je cijeli razred *odvalio*.” (R 1–2: 141), *hakačiti se* (u RSŽ u varijanti *hakaćati se*), *zezati se* (GGS: 259) u značenju ‘šaliti se’: “...misliš da meni teče med i mlijeko, da se znam samo *hakačiti* i *zezati*.” (ŠTMT: 54), kao i *zekiti se*, što je deminutivni oblik glagola *zezati se*: “Istina je da *se* voli *zekiti*.” (ČZT: 5). Leksemom *trolati* u značenju ‘šaliti se’ i ‘odvlačiti pažnju od glavne teme u cilju provokacije’, ali i ‘lagati’, generacija Z izražava svoj stav: “Prestanite *trolati* u grupi.” (VG), kao i leksemom *tripovati*, u značenju ‘zezati’: “Liče, čemu *tripovanje*” (VG).

Kao i u slučaju tematskog polja *gluposti* i *primitivizma*, i ovdje se potvrđuje da je ono što je bilo zanimljivo ranijim generacijama i proizvodilo brojne lekseme za izricanje određenih značenja, ostalo zanimljivo i današnjim tinejdžerima. Razlika je evidentna samo u leksemama kojima se izriču ista značenja.

Tematsko polje *fizički izgled i moda*

Zaokupljenost fizičkim izgledom i modom jedna je od karakteristika tinejdžera i tinejdžerki. Iz tog razloga, ne čudi relativno veliko prisustvo leksema kojima se to izriče, a upravo je *fizički izgled* jedno od najraširenijih tematskih polja u žargonu srednjoškolaca i studenata (v. Šehović 2009: 150). Dobar fizički izgled više je nego poželjan naročito u toj dobi, a izriče se leksemama *maksimala* u značenju ‘veoma privlačna osoba’: “Sviđaš mi se više nego ikad ako je to uopšte moguće jer si i onda bila *maksimala*.” (R 1–2: 102); *laf* (GGS: 225, RSŽ) i *lafčina* (GGS: 225, RSŽ) u značenju ‘privlačan mladić/muškarac’: “Baš je *laf* – pomislila sam.” (R 1–2: 130); “Baš prava, kako on za sebe uvijek kaže, *lafčina*.” (R 1–2: 23) te frazemom (*biti*) *mačka i po* za veoma atraktivnu djevojkuzenu: “E jest *mačka i po*, sveca li joj njenog.” (R 1–2: 63). Izraz lica, odnosno lice, označava se leksemom *facojka*: “Jedva čekam da mu sutra vidim *facojku*...” (ČZT: 39), dok se značenje ‘dotjerati se’ iskazuje leksemama *glacnuti se* (*glancati se* – RSŽ) i *nalickati se*: “Čim doručujem i malo *se glacnem*, prošetat ću do njegove kuće.” (R 3: 25); “Za školu *sam se* maksimalno *nalickala*.” (ŠTMT: 17).

S temom fizičkog izgleda povezana je tema mode, odnosno odjevnih predmeta, a čine je lekseme *gornjak* ‘jakna’ (GGS: 217), *krpe* ‘odjevni predmeti’ (RSŽ) i *levisice/leviske* (RSŽ, *leviske* – GGS: 226); čije je posjedovanje

predstavljalo znak prestiža u društvu: “Kad ja obučem njegov *gornjak* ili, ne daj Bože, on moj zeleni džemper, jedno drugom bi oči iskopali.” (R 1–2: 22), “Nabacila sam sve same nove *krpe* što sam ih čuvala za more...” (ŠTMT:17), “Znojne dlanove brisala sam o nove *levisice*...” (ŠTMT: 21); te glagol *nabaciti* ‘obući’: “*Nabacila sam sve same nove krpe što sam ih čuvala za more...*” (ŠTMT: 17).

U govoru generacije Z nismo pronašle potvrde niti za jednu od gore navedenih leksema, čak niti za *leviske*, odnosno *levisice*, jer ta marka nije popularna među današnjim tinejdžerima.

Tematsko polje *novac*

Ovo je tematsko polje kao jedno od najraširenijih u žargonu srednjoškolača i studenata potvrđeno još u Šehović (2009: 151). Od leksema koje su navedene u tom istraživanju, u našem korpusu pojavljuju se lekseme *lova* u značenju ‘novac’ (GGS: 226): “A onda, neka nam matori, ta on ima *love* ko blata, otvori neki kafić.” (R 1–2: 56) i *kokuz* ‘osoba bez novca’ (GGS: 223), potvrđena i u RSŽ: “Da smo *kokuzi* ko Ingini, vidio bi more malo sutra.” (TDMM: 17). Pripadnici generacije Z, pak, uglavnom koriste leksemu *keš* umjesto neutralne *novac*: “Koliko *keša* za izlet treba.” (VG).

Druge lekseme koje čine ovo tematsko polje su: *kinta* u značenju ‘novčanica’: “Daj mi koju *kintu*.” (ŠTMT: 31), potvrđena u RSŽ, i sintagma *Klara Šuman*, koja označava novčanicu od sto njemačkih maraka, koja je u vrijeme dešavanja romana predstavljala veliko bogatstvo te je samim tim tipični marker generacije X: “Dobro bi mi došla jedna *Klara Šuman*. Mislim za moj kompić.” (ŠTMT: 50). Danas se u značenju sto konvertibilnih maraka u žargonu koriste lekseme *stojanka*, *stoja* (GGS: 246, RSŽ) i *joja* (RSŽ). Glagol *šnjirati* u značenju ‘držati u tajnosti (novac); sakrivati, kriti’ (RSŽ): “svaku paricu do koje dođem *šnjiram*” (ŠTMT: 60) očito je žargonizam novijeg porijekla. Od svih navedenih leksema, nijedna nije zabilježena u jezičkom izrazu generacije Z.

Tematsko polje *tuča i ubistvo*

Tematsko polje *tuče* kao jedno od najraširenijih u žargonu srednjoškolača i studenata potvrđeno je u Šehović (2009: 152) s leksemama *lemati* (GGS: 226), *izlemati* (GGS: 220) i *marisati* (GGS: 228) u značenju ‘tući’: “Samo me *lemaj*.” (LP: 68); “Jutros me *izlemao*, čim sam ustao.” (LP: 70); “I šta je s mamama koje *marišu*, ono baš žestoko *marišu* djecu...” (ŠTMT: 44), od kojih su sve potvrđene i u RSŽ. No, društvo se od tada dosta promijenilo te je nasilje među pripadnicima generacije Z sve manje fizičko, a sve više psihičko i verbalno, što se odražava i na jezičku upotrebu te u govoru pripadnika generacije Z nema izraza za fizičko nasilje, odnosno, konkretno tuču.

Što se tiče tematskog polja *ubistva*, ono obuhvata tri glagolske lekseme: trenutno svršenu *koknuti* i svršenu *ukokati*, obje u značenju ‘ubiti koga iz vatrenog oružja’, a obje su potvrđene i u GGS (223, 254) i u RSŽ; te *riknuti* u značenju ‘umrijeti’: “Ma *riknut ću*, časna riječ.” (ŠTMT: 16). Njih smatramo markerima generacije X jer ih u govoru generacije Z nismo zabilježili. U jezičkom registru generacije Z dominiraju lekseme *kilati*, tvorbeno prilagođena našem jeziku, i *kill*, preuzeta iz engleskog jezika: “*Kilat ću* te sutra ako ne dođeš.” (VG); “*Imao sam petnest killova*.” (VG). Objе ове lekseme frekventne su u opisima videoigara, kao dominantne teme generacije Z.

Tematsko polje *društveni status*

Ovo tematsko polje obuhvata lekseme pozitivne i negativne konotacije. Pozitivno značenje ima lekseme *legenda* (GSS: 226, RSŽ) u značenju ‘onaj koji je najbolji u čemu’ i *simpa* (GGS: 244, RSŽ) u značenju ‘simpatičan’: “I svi pričaju da je ono pravo hrabar, čista *legenda*.” (R 3: 128); “Znaš, Zoka, da si mi otkad si došao *simpa*, čak i više, puno si mi drag...” (R 1–2: 118). U govoru generacije Z značenje ‘onaj koji je najbolji u čemu’ nose lekseme *babo* i *babuka*: “Jedanaest *killova*, deset asistencija, *babo* sam.” (VG); “Mi smo *babuke*.” (VG).

S druge strane, u govoru generacije Z dominiraju lekseme *lik* i *likuša*, često i u pejorativnom značenju, kako bi se dalo da znanja da tako klasificirani pojedinci nisu omiljeni u društvu, školi i sl.: “Nemoj mi njega spominjati. *Lik* hoće da pročita tekst iz njemačkog.” (VG); “Ja se javljam i neće da me prozove *likuša*.” Leksema *lik* je u RSŽ zabilježena i u pozitivnom i negativnom značenju. Također, leksema *enpisi*, nastala prema engleskoj skraćenici NPC (*non-player character*), ima izuzetno negativno značenje kada se koristi u svakodnevnoj komunikaciji generacije Z, a znači ‘nebitna, nevažna osoba’: “Oni su za nas *enpisi*.” (VG).

Što se tiče statusa po dobi, leksema *zelje* i frazema *mlada buranija* u govoru generacije X označavale su djecu i mlade, prva vjerovatno kao aluzija na leksemu *zelen*: ‘mlad, neiskusn, lakomislen, naivan, bezazlen’ (RSŽ), a to potvrđuje i naš korpus: “Mi smo *zelje*, *mlada buranija*, nemamo pojma s pojmom o životu...” (ŠTMT: 6). Generacija Z, da bi opisala osobe koje nisu vrijedne pažnje (vjerovatno, jer su mlađe dobi) i nemaju važan društveni status, koristi izraze *kidara* i *kidarast*: “Kupili smo limunadu od *kidara*.” (VG); “Pa ne ideš u onaj *kidarasti* park.” (VG), u posljednjem primjeru u značenju ‘dječiji park’.

No, ni starost nije poželjan atribut – u govoru generacije X leksemom *ma-tor* i frazomom *stara ko Grčka* označava se stara, odnosno veoma stara osoba: “Ponekad pomislim da kroz ovaj period zbilja nisu ni prošli, da su se rodili *ma-tori*.” (ŠTMT: 6); “Ona je *stara ko Grčka*, senilna ko degen.” (ŠTMT: 49), dok,

sa druge strane, jezički izraz generacije Z ne odlikuju lekseme za starije ljude – oni im nisu interesantni pa za njih i nema nekih posebnih naziva.

Specifičnim markerom generacije X ipak smatramo leksemu *hibrid*, koja je bila frekventna u upotrebi, što je odraz društveno-političke situacije 90-ih godina 20. vijeka: “*Hibrid* sam, naime, ja. Kaže zbog tatinog i maminog mješovitog braka.” (R 1–2: 63). Naime, u to je vrijeme vladala težnja ka nacionalnoj polarizaciji društva, zbog čega su djeca iz “mješovitih brakova” u jednonacionalnim sredinama nerijetko bila pejorativno opisivana. Samim tim, ova je leksema negativno konotirana, a ujedno svjedoči o utjecaju društvenih pojava na jezik i jezičku upotrebu.

Tematsko polje *tehnologija*

Generacija X nije internetska ni kompjuterska generacija, za razliku od generacije Y, a pogotovo kasnije generacije Z. Samo dvije lekseme iz analiziranoga korpusa potvrđuju utjecaj (kompjuterske) tehnologije na govor generacije X. Jedna od njih je deminutivna leksema *kompic* u značenju ‘kompjuter’: “Već oko dvije godine svaku paricu čuvam da sebi kupim *kompic*.” (ŠTMT: 32). RSŽ bilježi oblik *komp*. Druga pronađena leksema, koju s pravom smatramo markerom generacije X, jeste *Tamaguči*⁸, digitalna igračka, tzv. digitalni ljubimac, preteča videoigara, ali i pametnih telefona: “Bez mog *Tamagučija* bila bih običan papan.” (TDMM: 7). Govor generacije Z, pak, odlikuje čitav niz leksema⁹ koje su izraz njihove ovisnosti o kompjuterskoj tehnologiji. Neke od njih su: *fortnajt/Fortnite* – ‘popularna videoigra’: “Igrali smo *fortnajt* do 9 kada smo ugasili zbog zdravlja.” (VG); *riftati* – ‘teleportirati se’: “Drago mi je da si odma *rifto*.” (VG); *snapchat* – ‘društvena mreža’: “Odmah pp na *snapchat*.” (VG).

Očito je da je ovo tematsko polje danas mnogo bogatije nego ranije, što, svakako, ima veze i s naglim razvojem tehnologije u posljednjim decenijama, ali i sa njenom većom dostupnošću i prisutnošću u svakodnevnom životu svih ljudi, a naročito tinejdžera i mladih.

Zaključak

Analiza odabranoga korpusa rezultirala je sljedećim zaključcima:

1. Lekseme zabilježene u odabranom korpusu mogu se izdvojiti u četiri grupe:

⁸ Vidjeti više na [<https://glasdalmacije.hr/danasnji-klinci-pojma-nemaju-o-ovome-sjecate-li-se-ove-igracke/>] pristupljeno 2. 12. 2023.

⁹ Vidjeti više na [<https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/roditelji-u-hrvatskoj-namukama-neki-novi-klinci-govore-i-nekim-novim-jezikom-kilao-sam-nuba-i-vinao-u-varu-dzoinaj-se-igrat-cemo-u-skvadu-8377490>] pristupljeno 2. 12. 2023.

a) lekseme koje su prisutne samo u govoru generacije X, koja je primarno prikazana u izabranim književnoumjetničkim djelima, te su po tome one zastarjeli neologizmi i žargonizmi;

b) lekseme koje su prisutne kako u govoru generacije X tako i u nešto mlađim generacijama od nje, ali ne i u govoru generacije Z, zbog čega ih ne možemo smatrati klasičnim neologizmima;

c) lekseme koje su prisutne u govoru svih triju generacija – X, Y i Z, te se na temelju toga mogu smatrati rijetkim žargonizmima koji opstaju decenijama;

d) lekseme koje su u govoru svih triju generacija zadržale istu formu, ali se u jezičkom izrazu generacije Z upotrebljavaju u drugom značenju.

2. Određena tematska polja podjednako su bogata leksemama i frazemama i ranije i danas (*glupost i primitivizam; prevara i šala*), no ima i onih koja uživaju drugačiji status: tako je tematsko polje *tuča i ubistvo* u jezičkom izrazu generacije Z zastupljeno sa znatno manjim brojem primjera, za razliku od tematskog polja *tehnologija*, gdje bilježimo povećan broj primjera, koji se najviše odnose na kompjutere i videoigre.

3. U odnosu na jezički izraz generacije X, predocen u korpusu, engleski jezik je znatno prisutniji u govoru predstavnika generacije Z.

4. Činjenica da je najmanje leksema koje se i formalno i značenjski podudaraju u jezičkom izrazu generacija X i Z potvrđuje brzu promjenljivost žargona te da društveni procesi i promjene imaju veliki utjecaj na jezičku upotrebu.

IZVORI

- Amidžić, Ivona 2019. Današnji klinici pojma nemaju o ovome: Sjećate li se ove igračke?. *Glas Dalmacije*. [<https://glasdalmacije.hr/danasnji-klinici-pojma-nemaju-o-ovome-sjecate-li-se-ove-igracke/>] pristupljeno 2. 12. 2023.
- Bazdulj-Hubijar, Nura 2011. *Ruža 1–2*. Tuzla: Bosanska riječ. (R 1–2)
- Bazdulj-Hubijar, Nura 2008. *Više ne čekam Tahira – Ruža 3*. Tuzla: Bosanska riječ. (R 3)
- Bazdulj-Hubijar, Nura 2007a. *Šta te muči Tamaguči*. Sarajevo: Sejtarija. (ŠTMT)
- Bazdulj-Hubijar, Nura 2007b. *Čudno zvuči Tamaguči*. Sarajevo: Sejtarija. (ČZT)
- Bazdulj-Hubijar, Nura 2005. *Tamaguči s drogom muku muči*. Sarajevo: Sejtarija. (TDMM)
- Halilović, Senahid; Palić, Ismail; Šehović, Amela 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet. (RBJ)
- Tanović, Ilijas; Halilović, Senahid; Šehović, Amela 2009. *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*. Sarajevo: Slavistički komitet. (GGS)
- Isaković, Alija 2014. *Lijeve priče*. Tuzla: Bosanska riječ. (LP)
- Saračević, Narcis 2012. *Rječnik sarajevskog žargona*. Sarajevo: autor. (RSŽ)

Šarčević, Tena 2019. Zbunjujući žargon. *Jutarnji list*. [<https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/roditelji-u-hrvatskoj-na-mukama-neki-novi-klinci-govore-i-nekim-novim-jezikom-kilao-sam-nuba-i-vinao-u-varu-dzoinaj-se-igrat-cemo-u-skvadu-8377490>] pristupljeno 2. 12. 2023.

Viber grupe učenika osmog i devetog razreda sarajevske osnovne škole (VG)

LITERATURA

Bajramović, Muris 2018. Tendencije razvoja književnosti za djecu. *SaZnanje*, 384–387. [<https://ff.unze.ba/nauka-i-istrazivanje/saznanje/>] pristupljeno 10. 10. 2023.

Brown, Roger, Gilman, Albert 1989. Politeness theory of Shakespeare's four major tragedies. *Language in Society*, 18/2, 159–213.

Crnković, Milan 1986. *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.

Durmišević-Cernica, Elma 2017. Vokativne eksklamacije u drami *Tri svijeta* Hamze Hume. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, XX, 211–222.

Džibrić, Ismeta 2014. Toplina doma – najveće dječje carstvo. Predgovor knjizi *Lijeve priče*. Tuzla: Bosanska riječ, 5–10.

Hameršak, Marijana, Zima, Dubravka 2015. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international.

Ibrišimović, Nihada, Kahriman-Krhan, Aida 2019. Generacijski utjecaj na leksičku stratifikaciju u razgovornom bosanskom jeziku. *Književni jezik*, 30, 273–290.

Kajan, Ibrahim 2008. *Razvoj i oblici dječjeg bosanskohercegovačkog romana*. Sarajevo: Zalihica.

Katnić-Bakaršić, Marina 2001. *Stilistika*. Zenica: Ljiljan.

Mihaljević, Josip 2019. Na svijetu trenutačno živi ovih deset 'generacija'. Kojoj vi pripadate? [<https://www.mirovina.hr/novosti/na-svijetu-trenutacno-zivi-ovih-10-generacija-kojoj-vi-pripadate/>] pristupljeno 27. 10. 2023.

Murtić, Edina 2021. Svegeneracijski roman o jednom neželjenom putovanju Zulmira Bečevića. *Novi izraz*, 83–84, 75–93.

Pejić, Luka 2020. Književnost za mlade i zašto nije manje vrijedna od književnosti za "stare". *Dunjalučar*. [<https://dunjalucar.wordpress.com/2020/02/02/knjizevnost-za-mlade-i-zasto-nije-manje-vrijedna-od-knjizevnosti-za-stare/>] pristupljeno 10. 10. 2023.

Skelin Horvat, Anita 2023. Mladi i njihov jezični repertoar: metalingvistička promišljanja. You Tube izlaganje sa Međunarodnog naučnog simpozijuma *Cetinjski filološki dani IV*, 6–8. 9. 2023. [<https://www.youtube.com/watch?v=XBItrqhbXm>] pristupljeno 4. 11. 2023.

Skelin Horvat, Anita 2017. *O jeziku i identitetima hrvatskih adolescenata*. Zagreb: Srednja Europa.

Strauss, William, Howe, Neil 1991. *Generations The History of America's Future, 1584 to 2069*. Quill. [<https://archive.org/details/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe/mode/2up>] pristupljeno 29. 10. 2023.

- Šehović, Amela 2015. Pragmatički aspekti deminucije u svakodnevnoj komunikaciji (sa osvrtom na tvorbeno obilježja deminutivnih imenica)". U: Stramljič Breznik, I. ur. *Manjšalnice v slovanskih jezikih: oblik in vloga*. Filozofska fakulteta, Maribor – Bielsko-Biala – Budapest – Kansas – Praha, 375–385.
- Šehović, Amela 2012. *Jezik u bosanskohercegovačkim dramama (sociolingvistički pristup)*. Sarajevo: Institut za jezik.
- Šehović, Amela 2009. Leksika razgovornoga bosanskoga jezika. U: *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*. Sarajevo: Institut za jezik, 111–330.
- Vrcić-Mataija, Sanja 2019. *Hrvatski realistički dječji roman (1991.–2001.)*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Elma Durmišević

Faculty of Philosophy, University of Sarajevo

Amela Šehović

Faculty of Philosophy, University of Sarajevo

CONVERSATIONAL LEXICON OF GENERATION X IN SELECTED WORKS OF BOSNIAN-HERZEGOVINIAN LITERATURE FOR YOUTH

Summary

The subject of the paper is the analysis of the conversational lexicon in selected works of Bosnian-Herzegovinian literature for youth. The aim of the paper is to demonstrate the distinctive features of the conversational lexicon of Generation X, extracted from the selected works of Bosnian-Herzegovinian literature for youth. These features include the use of neologisms, jargon, colloquialisms, and univerbates, which are conditioned by distinct social circumstances. The paper demonstrates whether the conversational lexicon of Generation X differs from that of Generation Z and determines the lifespan and sustainability of identified marked lexemes considered as generational markers. The expected results should show how the linguistic expression of young people from these two generations differs, which is somewhat implied, as societal conditions have also changed.

Keywords: Bosnian language, conversational lexicon, Bosnian-Herzegovinian literature for youth, youth language, Generation X, Generation Z, generational marker.